

Kynnefjäll – en seger för miljörelsen

text: Johan Jaatinen
foto: Anna Sehlin

I 20 år vaktade de berget. Dag som natt. Aktionsgruppen Rädda Kynnefjäll har hamnat i Guinness rekordbok för "längsta oavbrutna vakthållningen". Till slut gav regeringen med sig. Kynnefjäll slipper bli en sopstation för radioaktivt kärnavfall.

I 20 år vaktade de berget. Dag som natt. Aktionsgruppen Rädda Kynnefjäll har hamnat i Guinness rekordbok för "längsta oavbrutna vakthållningen". Till slut gav regeringen med sig. Kynnefjäll slipper bli en sopstation för radioaktivt kärnavfall.

Vi stiger av bussen i den lilla orten Dingle i Bohuslän. En gammal man med basker kommer och möter oss. Det är Erik "Hustomten" Johansson, 73 år och bosatt på Kynnefjäll sedan barnsben. Det är knappast första gången han åker och möter människor i Dingle. Genom åren har över tusen människor kommit för att vakta.

– Förut vad det ganska ofta man fick åka och hämta folk. På den gamla goda tiden.

Eriks bil tar oss upp på Kynnefjäll. Kynnefjäll låter som ett fjäll, men är bara tvåhundra meter högt. Däremot är det till ytan stort; fem mil långt och tre mil brett. Att det kallas för "fjäll" beror på regionalt språkbruk.

– Det finns gott om vargar här, jag såg spår i snön förut. De har blivit märkbart fler de senaste tre-fyra åren. Rådjuren har nästan försvunnit.

Bilen kommer fram till en liten stuga. En liten vindsnurra står bredvid.

– Från vindsnurran får vi ström till ljuset och radion.

Stugans väggar gör det tydligt att detta inte är vilken stuga som helst. På väggarna hänger tidningsurklipp och diplom. Centerpartiets miljöpris från 1989. En trätavla från Centerpartiet Munkedal på 10-årsdagen. Ett diplom från Guinness rekordbok 2001, för "längsta oavbrutna vakthållningen". Ett anslag förbjuder konsumtion av alkohol, och "partipolitisk verksamhet är ej tillåten".

Stämningen är gemytlig i Lundens vaktstuga. Men några rader på ett papper påminner om att det för bara några år sedan fanns ett allvar i situationen. "Väktare! Om borrhfordonet kommer, ring kontaktpersonerna genom larmlistan som finns i pärmerna i kistan!"

Så började historien om Kynnefjäll

Kaffe, te och kakor dukas fram, och historien om Kynnefjäll börjar berättas. Förutom Erik träffar vi Eva Antonsson, en medelålders kvinna med mörkt kortklippt hår från orten Hedekas några kilometer bort, och Ulla Vogler, pensionär bosatt i Ed, miljöpartist och ordförande för Rädda Kynnefjäll.

Det var 1978 som det började. Programrådet för radioaktivt avfall klargjorde att de hade planer på att provborra i Kynnefjäll.

– Jag hörde på radio att Kynnefjäll skulle bli en sopstation för framtidens kärnavfall. Jag tog det väldigt känslomässigt. Kynnefjäll var en del av mitt liv – det är hit jag åker och cyklar, badar, plockar bär och svamp, säger Eva. Hon berättar vant och självsäkert.

Sommaren 1979 bildades aktionsgruppen Rädda Kynnefjäll på ett möte med ett antal hembygds-, friluftss- och naturskyddsföreningar. Redan från början fanns det ett

betydande motstånd mot planerna på slutförvaring. Kärnkraftsmotståndet i dessa trakter har alltid varit starkt; i folkomröstningen 1980 röstade cirka 60 procent av lokalbefolkningen på nejalternativet, linje 3, att jämföra med 39 procent i hela landet.

Bakgrunden till missnöjet

Varför detta starka engagemang i just Bohuslän? För att förstå detta måste vi gå några år tillbaka i tiden, till 1960-talet. Då ville halvstatliga AB Atomenergi bygga en fabrik i Sannäsfjorden i Bohuslän, för att framställa plutonium av utbränt kärnavfall. Detta skulle sedan i hemlighet kunna användas till att framställa kärnvapen. Det geografiska läget var strategiskt utvalt, så långt från Sovjet som möjligt, och vid havet – lämpligt om Sverige skulle ta emot kärnavfall från andra europeiska länder, som IAEA:s ordförande Hans Blix hade föreslagit. På grund av massivt lokalt motstånd lades dock planerna ner 1970.

Stugan som hamnade i Guinness Rekordbok.

På 1970-talet ville statliga Vattenfall bygga ett kärnkraftverk i Brofjorden, också i Bohuslän. Men även denna gång möttes de av massivt lokalt motstånd. I Lysekils kommun skrev 12 000 av kommunens 14 000 invånare på protestlistor mot kärnkraftverket. Inget parti vågade stödja etableringen, och kommunen lade in sitt veto mot bygget. Händelsen fick stor internationell uppmärksamhet.

När Kynnefjäll kom upp på dagordningen hade den bohuslänska befolkningen alltså redan ett par segrar mot atomindustrin i ryggen. Därtill fanns ett folkligt missnöje med hur statliga myndigheter hanterat kärnavfallsfrågan.

Under cnetertpartiledaren Torbjörns Fälldins tid som statsminister i slutet på 1970-talet hade regeringen deklarerat att inga nya kärnkraftverk skulle få byggas innan frågan om slutförvaring var löst. Som en följd av detta var Statens kärnkraftsinspektion (SKI) i desperat behov av att finna ett lämpligt berg. Resultatet blev bland annat att berget Sternö i Blekinge godkändes för slutförvaring, trots att sju av åtta tillfrågade geologer sagt nej till förslaget (!). DN kommenterade händelsen: ”Skojet är fullbordat, det var aldrig meningen att vara annat än ett skådespel för att lugna opinionen.”

Kynnefjäll kommer med i leken

Det är alltså lätt att förstå oron hos befolkningen kring Kynnefjäll: oavsett resultatet av provborrningarna så skulle SKI kunna säga att berget dög för slutförvaring.

– Det verkade som om de redan från början hade bestämt sig för Kynnefjäll. Därför var det viktigt att se till att inga provborrningar över huvud taget fick äga rum, förklarar Eva.

Bara några veckor efter folkomröstningen började Kynnefjäll vaktas.

– Vi hade haft några möten och vi visste inte riktigt vad vi skulle göra. Men plötsligt kom en kvinna, Helga Johansson, på idén att vi kunde vakta Kynnefjäll. Det gjorde vi, och bara efter några dagar kom en Landrover med fyra välklädda herrar. Det där är inte våra skogshuggare, tänkte vi.

Ett par dagar senare kom en lastbil med borrutrustning. Telefonkedjan gick igång och efter två timmar fanns tvåhundra bormotståndare på berget. Utrustningen kom aldrig fram till borrhålet. 1-0 till bormotståndarna.

– I början var vaktningen som mest omfattande, det behövdes 32 personer per dygn. Det vaktades vid flera olika planerade borrhåll, säger Eva.

Vaktstugan byggdes, och dag efter dag, år efter år, vaktades Kynnefjäll. Aktionen inspirerade hela miljörörelsen och på många håll i landet bildades liknande grupper där provborrningar skulle ske – Bollnäs, Örnsköldsvik, Nyköping, Kalix, Kungsbacka, Alingsås, Oskarshamn... Och även om inga grupper var lika

– Många blev nog förvånade över att vi kunde så mycket om kärnkraft, säger Ulla.

– Vi hade bara oss själva att lita till, säger Eva.

Erik: – Jag vill kunna se mina efterkommande i ögonen och säga att jag gjorde allt som stod i min makt.

framgångsrika som Rädda Kynnefjäll så bidrog den samlade kraften av det politiska arbetet till att det än idag inte finns något slutgiltigt beslut för slutförvaring av kärnavfall. För kärnkraftsmotståndet har detta varit principiellt viktigt: så länge som staten och atomindustrin inte kan visa på en helt säker slutförvaring, är det ekologiskt vansinne att fortsätta med kärnkraft. Och även ekonomiskt vansinne: att hålla kärnavfall under bevakning i hundratusentals år lär ju kosta en del.

Efter alla år finns en hel del roliga anekdoter att berätta. I Jan-Åke Noressons bok *Kynnet som försätter berg* beskrivs hur myndigheternas representanter vid varje besök vid Kynnefjäll möttes av massivt motstånd. Eva berättar om en gång som vaktarna oroades i onödan.

– Det dök upp några personer som verkade komma ifrån en borrhåll. Vi kände inte igen bilen. Vi två som var här jagade dem runt hela Kynnefjäll... Sedan fick vi veta att det var nollorna från Chalmers som utförde ett uppdrag, skrattar Eva.

Men det har varit svårt att hålla på i alla år.

– Speciellt att se till att det alltid var några här. Än var de sjuka, än flyttade de. På vintern var det krångligt med halkan. Men vi tog ett år i taget, säger Eva.

Ulla tycker att det är gemenskapen som har gjort att de har hållit ut.

– Det har varit en otrolig sammanhållning över kön och åldrar. Det var aldrig något problem, alla kämpade för samma sak, säger Ulla.

Erik berättar om alla nya bekanskap som vaktandet har inneburit.

– Det har kommit folk från hela världen och vaktat, från Japan och Australien. Amerikanerna har varit ganska många.

Vi hade aldrig kunnat hålla på i 20 år utan stödet utifrån.

Med erfarenheterna från EU-toppmötet i Göteborg i bakfickan är det lätt att fråga sig varför inte regeringen helt enkelt skickade polisen på vaktarna. För några fysiska kraftmätningar har aldrig

>>>

”Hej då, vakta på” utdrag från Kynnefjälls vaktardagbok

30 maj 1981 Lördag morgon

Hej! Petra heter jag, i dag vaktar jag fjället. Jag har varit ute och provat hojen. Jag hade för korta ben, för jag är bara 8 år.

Hej då, vakta på.

2 december 1980

Vi åker hit i mörker och kyl, sen sitter vi här och väntar att dagen skall ljusna. Vi kokar kaffe, spanar efter bilar. Ibland får vi besök av Kynnefjälls vänner. Vi kopplar av allt vårt vardagliga och njuter av stillheten. En dag på Kynnefjäll är en vila för kropp och själ...
Ester Häggman

13 januari 1984

Inget att rapportera. Inte en enda bil har passerat. Vädret har varit förunderligt. +4 mulet, vid 24-tiden klart och halvmåne. Vid 01:00 kraftiga blixtrar i sydväst, samtidigt som stjärnorna tindrade och månen sken. 02:15 snöstorm, cirka 5 cm snö. En natt med fjällets bergspredikan jag aldrig glömmet. |Torsten Lundquist

ägt rum. Den förklaring som ges i boken *Kynnet som försätter berg* är att motståndet till en viss del utgjordes av lokala politiker. Det tog emot för regeringen att skicka polisen på sina egna partikamrater.

Eva tror dock att det snarare har att göra med motståndets starka förankring hos lokalbefolkningen.

– Det avgörande för framgången var att det var 80-åringar med. I början trodde de att vi var ”yrkesdemonstranter”. Men när de kom hit såg de att det var traktens befolkning.

På frågan hur länge de skulle vakta har de alltid svarat att de har väntat på ett skriftligt intyg från regeringen.

– Det var än hit och än dit. Men vi ville ha papper på det. När det väl kom var det underbart, säger Ulla.

Den som ordnade det skriftliga intyget var miljökampanjen Stefan Edman, som kände miljöminister Kjell Larsson. Kjell Larsson hade anknytning till Bohuslän och kom dit på besök. Då blev han övertygad. I januari 2000 kom så löftet att Kynnefjäll aldrig ska användas för slutförvaring.

Lärdom

Vad kan vi lära oss av Kynnefjäll?

För det första att motstånd lönar sig. Att uthållighet kan ge resultat. Att det är viktigt att inte ge upp.

För det andra är Kynnefjällsmotståndet ett bra exempel på balansen mellan in- och utdefiniering. (En rörelse som indefinieras "kramas ihjäl" av makt-havarna, den accepteras men är så rumsren att den inte vågar ställa de krav som situationen kräver eller sätta kraft bakom orden genom aktioner. En rörelse som utdefinieras stämplas som "terroristisk" och ingen vill lyssna på den eller ha med den att göra. Som Thomas Mathiesen säger i ett avslutande kapitel i Noressons bok, så var motståndet "tillräckligt beslutsamt för att skapa problem för staten, men inte så att staten kan krossa motståndet med sina fysiska tvångsmedel – polis, domstol, böter och fängelse. Det är en viktig balans."

För det tredje att det är viktigt att göra kopplingen mellan lokalt och globalt, när det är möjligt. Det som fick befolkningen runt Kynnefjäll att engagera sig var ju att det var just *deras* berg som hotades, det var *deras* dricksvatten som skulle kunna bli radioaktivt om avfallet läckte ut. Men hela det politiska arbetet fick också många människor att ta ställning mot kärnkraft i sig, mot alla de globala risker som finns med användning av radioaktiva ämnen.

Det sista är ett viktigt påpekande. När historien har diskuterats, har vissa framfört synpunkten att Kynnefjällsmotståndet inte ska idylliseras, då NIMBY-fenomenet ("Not in my back yard") är vanligt förekommande och oftast inte innebär något långsiktigt, systemomvälvande engagemang. Så har exempelvis varit fallet med många kampanjer mot motorvägsprojekt. Men inte med Rädda Kynnefjäll.

Kampen fortsätter

Rädda Kynnefjäll arbetar vidare som en aktionsgrupp mot ansvarslös slutförvaring i allmänhet. De ingår i nätverket Avfallskedjan, ställer upp på intervjuer och som referensgrupp.

– På onsdag kommer TV. De ska göra en dokumentär om 80-talets miljörörelse, säger Eva.

Gruppen verkar också för att vaktstugan ska K-märkas.

– Men först måste vi flytta på stugan, tvärs över vägen. Markägaren vill inte ha oss kvar, säger Ulla.

Dessutom finns ju risken att hotet mot Kynnefjäll kommer tillbaka. Och då gäller det att snabbt kunna sätta igång igen. Fast då blir det kanske barnbarnen som får ta över.

Vi avslutar med att prata om framtiden. För kärnkraftsmotståndare ser framtiden mörk ut. Motståndet mot kärnkraft har minskat och avvecklingen skjutits upp.

– Hade våra energikällor fått stå för sina kostnader så hade vi inte haft kärnkraft idag, säger Eva.

– Men som det är nu motarbetas alla miljövänliga alternativ till kärnkraft. Och energislöseriet fortsätter. Men vi sätter vårt hopp till yngre generationer, säger Ulla.

Trots pessimismen tror Eva att deras arbete, tillsammans med andra lokala motståndsgupper, inneburit mer än att bara Kynnefjäll har räddats. Myndigheterna har tvingats ta riskerna med slutförvaring i berg på större allvar. Än har regeringen inte godkänt någon metod som SKB har tagit fram. Eva menar att en säker slutförvaring måste innebära att avfallet går att komma åt om det börjar läcka. Det ska inte gå att korka igen det och glömma bort det för all framtid.

Så länge kärnkraften finns kvar fortsätter arbetet. Både på Kynnefjäll och på andra platser. Och i den kampen gäller det att påminna sig om att motstånd inte är förgäves. Därför är historien om Kynnefjäll viktig att återberätta, om och om igen. ...

Fakta/kärnavfall

Den metod som Svensk kärnbränslehantering AB (SKB) förespråkar sedan 1983 kallas KBS-3. Den innebär kortfattat att kärnavfallet ska förvaras i en kombinerad koppar-stålkapsel, vilken ska omges av bentonitlera. Kapseln ska förvaras ca 500 meter under jordytan i grundvattenförande berg. Kritiken som har framförts handlar bland annat om att det kan finnas sprickor i berget som gör att avfallet kan läcka ut i grundvattnet. Om det t.ex. blir jordbävning kan kapseln förstöras, och då blir denna risk blir mycket stor. Om detta sker långt fram i tiden – avfallet är radioaktivt i ca 100 000 år – kan människor och annat liv förgiftas utan att de vet om det. Den svenska föreningen Avfallskedjan verkar för en säker slutförvaring. Deras policy lyder:

- Kärnkraftens avfallsfråga är inte löst och det finns inget som säger att den överhuvudtaget går att lösa på ett säkert sätt. Fortsatt kärnkraftsdrift kan därför inte motiveras med att avfallsfrågan skulle vara löst. Problemet med avfallet förvärras av fortsatt kärnkraftsdrift.
  - I avvaktan på att en trovärdig metod tas fram måste avfallet förvaras under säker tillsyn.
  - Avfallet från reaktorer i Sverige bör omhändertas i Sverige. Varje land bör ta hand om sitt eget avfall på ett säkert sätt.
  - Kärnkraftsindustrin har p.g.a. sina ekonomiska vinstintressen ingen trovärdighet i uppdraget att lösa avfallsfrågan. Ansvar för metodval ska ligga hos en fristående instans. Staten måste avsätta resurser till oberoende forskning på kärnavfallsområdet.
- Källa: Avfallskedjan